

ДІЯЛЬНІСНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Слижук О. А.

Україна, м. Запоріжжя, Запорізький національний університет

Формування читацької грамотності учнів нині є однією з актуальних проблем української освіти, оскільки відбуваються зміни у визначенні й використанні цього поняття, які відображені й у відповідних документах, зокрема й у дослідженні PISA [8]. Змінюються підходи й стратегії організації читання, пов'язані зі швидким зростанням обсягів інформації, доступ до її джерел за допомогою електронних пристроїв. В освітній діяльності учні опрацьовують тексти різних стилів, але у процесі вивчення української літератури читання й інтерпретування художніх текстів є основним видом навчальної діяльності, а формування читацьких умінь – одним із основних завдань літературної освіти. Ця проблема розглядається ученими як складова частина мовно-літературної галузі у початковій, базовій і старшій ланках освіти. Так, О. Вашуленко зазначає: «У методичному аспекті читацька компетентність молодшого школяра – це володіння комплексом читацьких знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень учнів, які надають можливість учневі свідомо здійснювати пошук книг, відбір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань і виявляються у процесі сформованості повноцінної навички читання, розуміння текстів різних жанрів, обізнаності з колом читання (доступного дітям цього віку), сформованості особистісних ціннісних суджень щодо прочитаного» [1, с. 49]. Формування компетентного читача відбувається й у базовій (гімназійній) освіті. В основі цього процесу – розвиток читацьких умінь, які розглядають у своїх дослідженнях А. Усатий [4], А. Фасоля [5], Т. Хорошковська [6] та ін. Розглядаючи читання як вид мовленнєвої діяльності, Т. Хорошковська виділяє: первинні вміння – співвідносити букву та звук у процесі читання, читати складами й цілими словами, та вторинні – «здатність на основі сформованих навичок читання виконувати складну комплексну дію, якою є розуміння прочитаного [6, с. 504]. Саме останні є основою читацької грамотності й продовжують формуватися в основній і

старшій школі, зокрема й у процесі вивчення української літератури. На цьому наголошує й А. Усатий: «Розвиток у школярів розумових здібностей (умінь), необхідних для сприймання конкретного твору, якраз і забезпечується розв'язанням ними завдань і запитань, типових для кожного варіанта роботи з текстом, у процесі якого формуються читацькі вміння вищого рівня, спрямовані на глибоке осмислення змісту твору, вироблення вмінь самостійно робити висновки в нестандартних умовах стосовно конкретного твору» [4, с. 65].

Різноманітні читацькі вміння, на думку А. Фасолі, є основою читацької компетентності учнів, оскільки «компетентність не формується напряму. Вона є ситуативним виявом предметних і загально-навчальних знань і вмінь (компетенцій), які в сукупності забезпечують становлення учня як суб'єкта читацької діяльності й читацького саморозвитку» [5, с. 10]. Учений пропонує практичний інструментарій для цього – компетентісно орієнтовані завдання на основі підручника з української літератури, особливістю яких є «1) вказівка на кінцевий результат роботи (есей, малюнок, повідомлення та ін.); 2) заохочення до обміну «результатами»; 3) спонукання учня оцінити власну діяльність і спрогнозувати сприймання її навколишніми» [5, с. 13], а також різноманітні інноваційні технології, в основі яких – продуктивна самостійна діяльність учнів: проєктна, ігрова тощо.

У рамковому документі з грамотності читання подане осучаснене особливостями інформаційної епохи визначення: «Читацьке уміння – це розуміння, використання, оцінювання, осмислення та вияв зацікавлення до текстів з метою досягти певні цілі, розвинути свої знання і потенціал, а також брати участь у житті суспільства» [8, с. 11]. Як доводять психолого-педагогічні дослідження, саме в процесі активної творчої діяльності відбувається найбільш ефективне формування освітніх компетентностей, і ключових, і предметних, зокрема й читацької. Діяльнісний підхід до організації освітнього процесу нині є пріоритетним у системі початкової освіти в Новій українській школі і перспективним у базовій середній освіті. В. Шуляр вважає, що формування компетентного учня-читача включають такі перспективні стратегії: учень-

читач, учень-критик, учень-дослідник, учень-літературознавець» [7, с. 567], тобто вони також включають діяльнісний компонент, спрямований на ролі учнів-читачів в освітньому процесі.

Можемо виділити основні стратегії з діяльнісним компонентом, спрямовані на розвиток читацьких умінь учнів 5-9 (гімназійних класів):

- сприйняття й розуміння художніх текстів у взаємодії усіх учасників освітнього процесу (активне слухання);
- групова робота над проєктами творчого характеру (про факти біографії письменників, історичні події, покладені в основу художніх творів);
- емпіричні стратегії, які ґрунтуються на особистому досвіді учнів-читачів, сприйняття й осмислення вчинків героїв літературних героїв через зіставлення із сучасністю;
- інтеграція інформаційних текстів в уроки читання художніх творів, звернення до нових наукових відкриттів, тематично пов'язаних із їх сюжетом;
- використання проблемних питань для інтерпретації художніх творів з метою глибшого осмислення проблем, порушених автором;
- застосування інтерактивних вправ, зокрема й з використанням онлайн-сервісів для активізації цілісного осмислення художнього твору;
- створення візуальних продуктів на основі прочитаних художніх творів з метою узагальнення та систематизації читацьких умінь;
- ігрова діяльність учнів, в основі якої – осмислення художніх текстів, розуміння його сюжету, що може включати й роботу з квестами, веб-квестами за мотивами художнього твору;
- виконання творчих завдань за мотивами або за аналогією до вивчених літературних творів;
- драматизація за мотивами художніх творів.

Застосування таких стратегій спрямовує на використання багатовимірного оцінювання, яке враховуватиме критерії не лише загальнонавчальні, але й ті, що передбачають урахування поступового ускладнення читацьких умінь. Сучасні дослідники цього процесу вважають, що «продуманий дизайн системи оцінювання може виявити багато переваг інтегрованих педагогік порівняно з

традиційним навчанням, наприклад, здатність учнів застосовувати свої знання на практиці та демонструвати вміння наводити аргументи» [3, с. 56]. Застосування освітніх стратегій з діяльнісним компонентом можливе під час вивчення літературних творів, які належать до різних періодів літературного процесу. Але найбільш ефективним, на нашу думку, воно буде під час читання й осмислення сучасної літератури, оскільки вона найбільше цікавить сучасних підлітків-читачів. Сучасні твори з динамічним сюжетом, насиченим цікавими подіями, можуть вивчатися за допомогою ігрових методик. Художні твори на історичну тематику є благодатною основою для виконання учнівських проєктів, а сучасна реалістично-психологічна проза є основою для емпіричних та інтерактивних стратегій.

Отже, застосування освітніх стратегій із діяльнісним компонентом сприятиме формуванню читацької грамотності учнів базової середньої школи й підготує їх до вивчення історико-систематичного курсу української літератури в старшій школі. Розробка конкретних моделей уроків на їх основі на часі й сприятиме оновленню підходів до літературної освіти сучасних підлітків-читачів.

Література

1. Вашуленко О.В. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 48-50.
2. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Київ : IREX в Україні, 2019-2020.
3. Паркер Р., Томсен Б. Діяльнісний підхід у школі. The LEGO Foundation, 2019. 39 с.
4. Усатий А. В. Проблема читача у сучасному освітньому просторі. *Тенденції забезпечення якості освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 22 січня 2021 р). Дніпро : Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С. 62–70.
5. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. *Дивослово*. 2017. № 10. С. 8-15.
6. Хорошковська Т. П. Проблема формування читацьких умінь і навичок та їх вимірювання в учнів 5-6 класів на уроках української мови. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Вип. 17. Том 2. Київ : Педагогічна думка, 2016. С. 501-512.
7. Шуляр В. І. Стратегії сучасного уроку літератури. *Jahrbuch der V. Internationalen virtuellen Konferenz der Ukrainistik "Dialog der Sprachen - Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht" Reihe: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik*. Bd. 2014 Herausgegeben von Olena Novikova, Peter Hilkes, Ulrich Schweier. Verlag Otto Sagner, München - Berlin, 2015. С. 566-578.
8. PISA 2018. Рамковий документ з грамотності читання. URL: CY7_NPM(1603)05a_FRW_ReadingFramework_1.docx (дата звернення 18.02.2021 р.)